

Autor: Radim Lhoták

Sešli jsme se, abychom pohovořili o základních a nezodpovězených otázkách dnešní doby: Je současný svět západních liberálních demokracií výsledkem zákonitého vývoje od zaostalých tradičních společenství k dokonalejší společenské formaci? Je vědecké poznání a technologický pokrok v podmínkách volné soutěže cestou k rozvoji člověka a k lepšímu životu všech lidí? Hovořit spolu budou filozof a zástupce České asociace transhumanistů.

Na úvod by se slušelo říct, co to je transhumanismus? Jak se transhumanismus vlastně definuje?

Transhumanista: Transhumanismus je nový způsob pohledu na budoucnost. Základem je předpoklad, že lidský druh ve své současné podobě nepředstavuje konec vývoje ale naopak počátek. Formálně se transhumanismus definuje jako:

1. Intelektuální a kulturní hnutí zdůrazňující možnost, ale také víru, ve zlepšení podmínek lidského života využitím rozumových schopností, které pomocí technologie potlačí proces stárnutí a výrazně zlepší intelektové, fyzické a psychologické schopnosti lidí.
2. Sledování a kritické studium důsledků, příslibů a potenciálních rizik spojených s využíváním vědy, technologie, tvořivosti a dalších způsobů, kterými překonáváme základní lidská omezení.

Vědecké objevy a nové technologie nevedou nutně k odcizení člověka svému prostředí ani ke zničení přírody, ale k překonání všech omezení a k otevření se novým a nečekaným podobám lidství, přírody i civilizace. Nové technologie vlastně mění celé směřování a smysl evoluce, a podobného procesu se nemáme proč bát, i když je třeba racionálně a věcně diskutovat o jeho rizicích. Celé hnutí také navazuje na sekulární tradice, které člověka nechápou jako dokonalou a neměnnou bytost vytvořenou bohem, ale jako bytost, která mění svoje prostředí a sama sebe, když se novému prostředí musí také přizpůsobit. Dnešní prostředí i samotné lidské tělo jsou do značné míry propojené s technologiemi, a tento vývoj směřuje k překonání a zmizení rozdílu mezi přirozeným a umělým.

Chcete tím říct, že současná věda a technologie svými výsledky mění svět natolik, že uměle vytvořené věci se vlastně stávají novou přírozeností, že vytvářejí novou přírodu?

Transhumanista: Lze to tak říci. Transhumanismus je logickým protipólem technoskeptiků, kteří nechtějí připustit, že člověk je součást přírody a tudíž se podílí na její evoluci, že se člověk svým umem a schopnostmi aktivně účastní evolučního vývoje světa. A to je přirozené.

Filozof: Má-li být transhumanismus protipólem techno-skeptiků, budiž, žijeme v postmoderní době, která dává prostor libovolnému názoru, avšak jako racionální názor na svět by v žádném případě neměl být nekritický a spojovat technologický rozvoj s evolucí lidstva či snad dokonce světa. Vědecko technická revoluce, tak jako každá revoluce, má kontra evoluční charakter, jejím záměrem je radikální obrat k novému uspořádání světa. Společenský pokrok je výrazem filozofické moderny, která věřila, že svět se dá objektivně uchopit rozumem a tím také pozitivně určit, že racionální poznání ve spojení s vědeckou metodou je cesta k lepšímu světu, k jeho zdokonalení ve prospěch člověka. Dnes je už vcelku jasné, že onen vědecko-technický pokrok, alespoň jak ho známe, nevytvořil na zemi lepší místo k životu.

Dostatečně jasně se rovněž ukazuje, že veškeré zaujetí vědců a tvůrců technologií má účelový charakter, včetně vlastního vědeckého poznání. Neexistuje nic, co by nebylo do jisté míry zatíženo omezeným a subjektivním zájmem každého tvůrčího člověka, jinými slovy tím, co chce a považuje za žádoucí cíl svého snažení. Navíc v oblasti specializace přírodních věd působí převážná většina lidí s dosti jednostranným zaměřením na svůj obor bez pochopení jeho širších dopadů na lidský život. Veškerý technologický rozvoj není nic jiného než strohá a účelová manipulace přírodních sil bez jasného vědomí širších souvislostí takové manipulace. Technologické výstupy vědeckých disciplín jsou často pouze mechanicky vykonstruovanou hračkou s jistým a často diskutabilním užitkovým potenciálem. S evolucí přírody, pokrokem a hodnotou lidského života a života vůbec nemají sami o sobě nic společného. Teprve způsob jejich užití a jejich význam pro naplnění humanistických ideálů má nějaký smysl. A o tom nerozhodují technologie samotné.

O kosmu jako celku, čili o totalitě světa, neví současná věda skoro nic, a lze přitom tvrdit, že lidské konečné poznání k ní nikdy nemůže dospět, žádný technologický výtěžek proto nemůže aspirovat na kvalitativně určenou změnu tohoto světa a už vůbec ne na jeho „lepší“ stav. Vše, čím se tyto technologie podepisují na objektivní realitě, je hromadění nepořádku a jeho následný úklid s ryze subjektivním hodnocením užitečnosti takového snažení pro krátkozraké potřeby člověka. Na podstatě světa to vůbec nic nemění. Je proto naprosto naivní se domnívat, že technologický pokrok je nějakým významným hybatelem přírodní evoluce, natož pak nějakého kvalitativního pohybu vpřed. Pouze vedlejší dopady těchto technologií na přírodu mají omezený avšak destruktivní význam.

Technologie má ryze služební účel pro potřeby člověka a nikdo jí nikdy nesmí chápat jako účel sám. O tom, co je ve skutečnosti pro lidstvo prospěšné, co určuje jeho lepší nebo horší budoucnost, nelze z pozice technologického rozvoje vůbec rozhodovat. Jediným objektivním arbitrem každého kroku člověka je příroda sama, proto k ní nelze přistupovat jinak, než s

nejvyšším respektem a stále se ptát na její reakce a odpovědi a podle nich se zařizovat. Člověk nikdy nemůže přírodu ovládat, protože je jejím naprosto závislým elementem. Vše, čím se dotkne přírody, dotkne se i sám sebe. Proto jediným smysluplným cílem technologického snažení může být pouze vytvoření takových užitkových nástrojů pro potřeby člověka, aby jimi vláda přírody byla dotčena co nejméně. Je hloupé vinit technologii samou o sobě z úpadku života, ale je ještě hloupější chtít po ní, aby život určovala. To je ten největší před-sudek moderní doby.

Transhumanista: Dobře, ale nenašel jsem ve Vašem příspěvku ani náznak argumentace, která by potvrzovala poněkud dogmaticky uvedené teze. Ze svého hlediska bych k tomu řekl, že hodnota života je obtížněji zdůvodnitelná než hodnota technologie.

Dovolím si, pánové, vás požádat, abyste upustili od značkování svého oponenta dogmatikem. Oba vás považuji za lidi, kteří se plně řídí rozumem a vlastním přesvědčením. Nediskutujeme tady o platnosti nějaké víry či náboženského dogmatu.

Filozof: Děkuji. Nejsem věřící ani v Boha ani v technologický pokrok, proto si myslím, že jsem vzdálen dogmatismu. Řídím se rozumem a proto zvažuji i meze rozumové schopnosti objektivního soudu. Vyžadujete argumenty a máte patrně na mysli nějaké konkrétní a snadno vyčíslitelné důkazy. Svět jako celek se ovšem nedá matematicky popsat. Jediným nástrojem, který máme k dispozici, je filozofické nahlédnutí a problematizující hledání pravdy o nás a o životě vůbec. Je nutné si klást tytéž základní otázky stále znova a ze samotné životní zkušenosti k nim nacházet odpovědi, abychom pochopili, co je podstatou i smyslem lidského bytí. Takový úkol však není možný bez péče o duši. Ten, kdo má snahu hledat hodnotu života, ten, koho zajímá vlastní bytí člověka ve světě, ten, kdo se zamýšlí nad smyslem života, ten, kdo není ve vleku účelových fikcí a mechanického racionalismu, ten se umí dívat kolem sebe, vnímá podstatu lidství a moje teze chápe. Kdybych chtěl argumentovat v rovině čistých poznatků vědy a techniky, nehovořil bych o duši, pro níž nemá věda žádnou definici. Věda je v takových kategoriích slepá. Ono je to právě v tom zaslepení a neochotě usilovat o nahlédnutí tam, kde končí strohá a mechanická řeč vědecké metody, kde začínají pochybnosti o hodnotě bezprostřední zkušenosti a empirického poznání včetně toho vědeckého. Člověk může jít cestou zdání, krátkozrakých soudů, sofismat opřených o vše, co se jeví bezprostředně výhodné a subjektivně užitečné, nebo cestou věčného nahlédnutí o pravém smyslu bytí a hodnotě lidskosti. Nebo taky cestou úniku od všeho, co irituje a zraňuje a zavání „tvrdým“ nerozhodnutým životem a odpovědností. Ti vámi vzývaní nanoboti a hybridní nadlidé budoucnosti proložené nanotechnologiemi, čipy a obdaření superinteligencí bez citu, lásky a bolesti nemají s lidstvím nic společného. Stejně tak lidský život, pokud nechápe nutnost svého zakotvení v nadřazené přírodě a lidské pospolitosti naplněné úctou k vyšší duchovnosti a tajemství světa, nestojí za zlámanou grešlí.

Transhumanista: Proč by hybridní nadlidé obdaření superinteligencí měli být bez citu nebo lásky? Předpokládám, že je to Vaše „filozofické nahlédnutí“. Nejsme ale v současnosti za pomoci moderního zemědělství, medicíny a technologie obecně nadlidmi v porovnání s takovým neolitickým lovcem-sběračem? Minimálně se dožíváme dvojnásobného věku. Ztratili

jsme proto něco z citu nebo lásky?

Mimochodem, narozdíl od tvrzení, která jsou výsledkem „mechanického racionalismu“, může každý prohlásit, že právě on „umí vnímat podstatu lidství“, a ti, kdo mu nerozumějí, mají tu smůlu, že oni to zkrátka nedokážou.

Narážíte zde na subjektivitu filozofického myšlení, které se neopírá o ryzí fakta, bez kterých není možné objektivní poznání?

Filozof: Objektivismus je snahou každé racionální filozofie, každé jde o nahlédnutí objektivní pravdy o světě. Zvažování skutečnosti v jejích širších souvislostech však nelze na základě prostého souboru vědecky prokázaných fakt. Takových fakt, které by bylo nutné vzít v úvahu, je ve světě jednoduše příliš mnoho. Proto filozofie pracuje s abstraktními pojmy a hledá správnou cestu jejich naplňování, aby dokázala objektivní realitu vnímat v dostatečném odstupu a v kontextu jejího časného trvání od historie k přítomnosti. Náзор mého oponenta na vývoj lidstva by se dal směle nazvat extrémním antropocentrismem, přestože se ohání faktickou argumentací. Je povážlivé se domnívat, že člověk v předhistorické éře byl lidsky méněcenný oproti dnešnímu člověku. V době předhistorické lidstvo neznalo filozofii ani vědu a k spokojenému životu mu stačily bezpečné krajiny mýtu. Mýtus byl základem i smyslem všeho bytí, mýtus byl pravdou a věděním založeném na tradici, která jasně a srozumitelně určovala místo člověka na zemi. Člověk byl chápán jako součást přírody a tajemného univerza, které je mu jednoznačně nadřazeno. Náplní života bylo každodenní obstarávání obživy a péče o své bližní v pocitu hluboké sounáležitosti. Otázky uspořádání světa, smyslu jeho existence v celku, v jeho věčnosti a nekonečnosti byly ponechány bohům. Člověk stál pevně na zemi a lidství prolínalo každým jeho krokem v jednotě a vyrovnanosti.

Počátek dějinné epochy a osvobozeného směřování lidstva je dán zrodem filozofie a nového vzruchu lidského ducha nad běžné obstarávání své existence, snahou po nahlédnutí světa jako celku, které bylo dosud výlučně doménou bohů. Odpoutání člověka od jeho bytostného vztahu k přírodě a životnímu údělu, ne nepodobnému údělu všech ostatních živých tvorů, je již ve své době vnímáno jako zbloudění lidského ducha za hranice konečnosti, jako počátek nekonečného tápání a hledání grálu nesmrtnosti v nedosažitelné rozlehlosti universa. Je vyjádřeno ve starých eposech i v biblickém mýtu o zakázaném stromu poznání. Člověk pozvedá svůj vhléd do sféry nadřazenosti bohů a ztrácí půdu pod nohama.

Dnešní člověk ztracený ve falešném individualismu a odcizený globálnímu světu i sobě je obětí novodobé orientace na sílu vědotechniky, soukromého vlastnictví zdrojů a bezbřehé nadutosti výrobních sil. Je pouhým zmanipulovaným článkem bez zakotvení a lidské identity, ztrácí smysl pro pravdu, duchovní rozlet i lidskost, ztrácí pojem o vzájemnosti a lidské hodnotě. Možná žije déle, ale o to nicotnější je obsah jeho bytí i vědomí. Naopak degeneruje ve všech vlastnostech a charakteristikách, které z něho v minulosti dělaly vznešeného, úctyhodného a důstojného představitele života nadřazeného říši zvířat, stává se konzumním zvířetem a ve spojení s technologií směřuje k otrockému článku jakési posthumanistické reprodukční struktury bez života a existenčního smyslu. Pro budoucí evoluci je méně než zvířetem a určen k zavržení. Do té doby ovšem napáchá ještě mnoho škody na životním

prostředí. Není ovšem nutné, aby celá vědecko technická a industriální éra lidstva musela takto skončit, stačí jen vzít rozum do hrsti a vrátit se k onomu nahlédnutí, které člověka může navrátit zpět na cestu života. Cesta sledovaná transhumanismem je ovšem cesta opačná.

Transhumanista: Použil jste poněkud neférového triku. Vložil jste mi do úst větu, kterou jsem nikdy neřekl, a pak jste proti ní rozvíjel argumenty. Já jsem položil otázku, zda nejsme nadlidmi oproti pravěkým lovcům sběračům, právě proto, že takový závěr lze pomocí analogie vyvodit z Vašeho předchozího příspěvku. Ve zkratce jste naznačil, že lidé vylepšení v budoucnu technologií budou trpět nějakým emocionálním deficitem. Já jsem z toho tedy vyvodil, že už my musíme něčím podobným trpět oproti lidem žijícím v minulosti, protože jsme do značné míry technologií poznamenáni. S tímto závěrem nesouhlasím a tudíž si ani nemyslím, že další vylepšování člověka pomocí technologie povede k nějakému citovému ochuzení.

Filozof: Nejsem si vědom žádného triku. Myslím si, že oproti starším generacím emocionálním deficitem či deformací poznamenáni jsme.

Transhumanista: Současná a budoucí absurdnost člověka není problémem doby ale člověka. Stejně tak jako je vymírání problémem druhu, který vymírá. Není potřeba přizpůsobovat dobu člověku, ale člověka době. Vše, co jste řekl o problémech lidskosti v současnosti, a v budoucnosti ještě výrazněji, je věřím pravda. Ovšem podle mého názoru je to důsledek skrytých vad člověka a lidskosti postavené na starých idolech, a to myslím mohu mnohem lépe ukázat, než Vy můžete obhájit svá východiska, jako hodnotu člověka, přírody, tradic a podobně. Naštěstí je doba do značné míry nezávislá na tom, zda ji chceme, nebo ne.

Filozof: Člověk byl nadám rozumem proto, aby dokázal změnit svůj vlastní lidský svět a způsob existence v souladu s pochopením doby a svého místa ve světě vůbec. Doba, jak ji chápeme, je sice historickým vyústěním dob minulých, nikoliv však jejich zákonitým důsledkem. Lidské dějiny nevyjadřují vývoj od nižších, primitivnějších společenských formací k vyšším, dokonalejším, ale z valné části jsou vyjádřením negativního obsahu bytí v celku a jeho ustavičným hledáním cesty z nicoty. Častěji než pokrokem jsou dějiny výkonem nejistého, ne-li nízkého charakteru člověka. Proto bych dobu nevnímal jako objektivní nutnost a netvrdil, že je nezávislá na naší vůli. Vše samozřejmě závisí na člověku samém, jak správně říkáte a v zápětí popíráte.

Jestli do toho mohu vstoupit, prostor vymezený pro toto sezení se naplnil. Zdá se mi, že dva racionální názory na svět, jeden filozofický a druhý řekněme technický, vidí člověka jednou jako hotovou entitu nadanou rozumem a odpovědnou za vlastní budoucnost, podruhé jako nezralý subjekt podřízený evoluci, která na něm zase až tak moc nezávisí? To je zajímavý spor. Poprvé mi to trochu připomíná stvoření dokonalé bytosti, která ztrácí svými svatokrádežemi ze stromu poznání, podruhé darwinovský vývoj druhu od archetypálních plenek k vyšší dokonalosti. Pokuste se pánové zamyslet nad takovou nesrovnalostí. Já se budu společně se čtenáři těšit na další sezení.